

Respons

Vrijzinnige Lezing 2018, Frits de Lange: Opnieuw beginnen

Wouter Slob

'De God van het theïsme is dood, maar Jezus leeft'.

Frits de Lange wil af van de metafysische vangnetten van geloof en theologie. Of is 'afwillen' net wat te actief? Is 'afmoeten' beter op z'n plaats, want het is niet een theoretische constructie die De Lange presenteert, maar een innerlijke noodzaak van iemand die niet meer met de leer uit de voeten kan, maar het geloof toch niet kan missen.

Bij de tijds, urgent, en relevant is het werk van De Lange daarmee. Werk dat wellicht beter verstaan kan worden door medezoekers dan door vakbroeders. Zo schrijft hij ook: toegankelijk en begrijpelijk, met een soepele terloopse eruditie, maar ook getuigend: de ik-persoon duikt geregeld op. Belijdenissen daarmee, die in de huidige theologie vaak liever bestudeerd worden, dan beoefend.

Een getuigende stem hoort de wetenschap te respecteren. Maar in de wetenschap wordt een getuigende stem dikwijls gewantrouwd. Men wil immers de waarheid beschrijven, - objectief. Ook de academische theologie heeft die pretentie: God moet objectief zijn en onafhankelijk van de schepping bestaan. Daarmee wordt onder meer voorkomen dat het goddelijke door de Poetins of Trumps van deze wereld zou worden gekaapt. Een essentiële tegenspraak op zelfgenoegzaam religieus narcisme.

Als het zou werken.

En dat doet het niet. Want een objectieve God, die los van de schepping, geheel dezelfde zou blijven, is een irrelevante God. Die God kan immers altijd anders zijn dan wij denken. Dan valt er niet langer juist 'over' God te spreken, want je kunt nooit weten wanneer dat spreken juist is. Een objectieve waarheid loopt altijd vast in de onkenbaarheid van het skepticisme.

Een beschrijvende theologie reikt nooit tot God. En gaat in feite over zichzelf; haar eigen gelijk. De Lange waarschuwt dat iedere 'levensbeschouwing, leer, traditie of religie' het gevaar Jezus loopt te verraden. Want niet Jezus zelf, maar het eigen Christusbeeld wordt dan gecelebreerd; afgoderij! Daarmee is alle dogmatiek verdacht geworden, en is het tijd 'om weer opnieuw te beginnen'. De Lange wil *ad fontes* terug naar 'Jezus.' God mag dood zijn, Jezus leeft! Het gaat hem niet om abstracte theologische gedachten, maar om de plumpe poten in de klei. Zo aards mogelijk: Jezus van Nazareth, dus.

Maar de rol die deze Jezus van Nazareth speelt moet goed worden verstaan. Het is een historisch argument, maar wel een negatief historisch argument. Anders dan Schweitzer, gaat het De Lange vooral over de *vreemdheid* van 'Jezus.' De onkenbaarheid is een deugd. Want juist in de vreemdheid onttrekt Jezus zich aan onze grip en kan hij als kritisch tegenover het theologische eigen gelijk bevragen. En zuiveren tot een schone lei, is de echte Jezus gered? Dan alleen als constructie van leegte, die niets meer in handen heeft. En geen woorden in de mond; is niet alles teveel gezegd?

Hier haak ik af. 'Opnieuw beginnen?' Alsof we ons bestaan kunnen resetten? Alsof we zonder bagage en ballast terug naar het jaar 4 zouden kunnen, (want 0 is een misrekening)? Alsof we dat zouden moeten willen. De Lange wil de zuivere geloofskern onder religieuze aankoeksels vandaan peuteren, en hunkert naar de onbedorven oorsprong waarmee het christendom ooit begonnen is. Volgens hem in het genie van Jezus van Nazareth.

Maar is dat niet net zo'n verwijzende theologie als het theïsme dat De Lange afwijst? Met het beroep op de vreemdheid van Jezus, heeft hij evenzeer een historische objectiviteit nodig. De Lange verwijt de 19^e eeuwse hermeneutiek terecht een 'ongelooflijke naïviteit'. Maar dit is een ongelooftelijke *historische* naïviteit. De Lange voelt zich geroepen om allerlei feitelijkheden rond Jezus net zo feitelijk te weerleggen ('nee, Jezus liep niet over het water, nee hij wekte geen doden op'). Maar als de religie geen beschrijving van een onafhankelijk bestaande objectieve werkelijkheid is, dan kan het ook geen *verkeerde* beschrijving zijn. En dan is de hele exercitie om het geloof van haar religieuze aankoeksels te bevrijden een romantische zucht naar een onbedorven oorsprong. En is dat niet óók verraad aan Jezus: Hem zien als religieus genie?

Bultmann wilde ooit de theologie ontmythologiseren, maar wie beseft dat de religieuze taal mythisch is, zal die noodzaak niet meer voelen. Zo is ook de religieuze taal waar De Lange ons van wil bevrijden geen obstakel als we beseffen dat het geen *beschrijving*, maar een *articulatie* van geloof is. Dat de dogmatiek geen sluitende metafysische theorie is, maar geloofsmogelijkheden voorstelt.

Waarom zouden we dan niet onbekommerd van 'Christus' spreken? Van 'God'? Niet als referentie naar een Almachtige Opperwezen, maar als de aanduiding van wat ons kennen te boven gaat. En is de 'geest van Jezus,' waar De Lange het over heeft, dan niet gewoon de Derde Persoon van de Triniteit die met ons meegaat de geschiedenis door.

Een persoon die gestalte krijgt daar waar ernst wordt gemaakt met haar belofte en opdracht van liefde. Dan is de triniteit geen vlucht voor de verantwoordelijkheden van de gelovige, maar de motor ervan. Want de Geest lokt ons voort, maar alleen waar zij wordt waar-gemaakt. Niet in theoretisch-dogmatische constructies, maar in de plompe prut van het dagelijks bestaan.

Ooit vertrokken vanuit de inspiratie van Jezus is de geschiedenis op weg naar de eschaton. En dáárin, in het eschatologische perspectief, ligt de broodnodige vreemdheid die alle theologische eigenzinnigheid de mond zal snoeren. En die daarmee principieel nooit om het eigen gelijk, maar altijd om Gods gelijk zal gaan. En dat is een 'gelijk' dat nog niet is. Een waarheid die niet bestaat (want een belofte is), en dus geen feitelijkheid die onze overtuigingen zou kunnen valideren. De theologie is geen beschrijving van iets Anders, maar een stamelende articulatie van iets dat komen kan. Het biedt geen wezensbeschrijvingen van objecten, noch van Transcendente Opperwezens of religieuze genieën, maar drukt het verlangen van de gelovige uit. Anders dan De Lange zou ik het Christendom dan ook zeker niet laten beginnen bij de mens Jezus van Nazareth. Maar bij diens leerling, Petrus, die belijdt 'U bent de Christus'. Dat is geen objectieve beschrijving maar een existentiële getuigenis. Het christendom begint bij de aanvaarding van de gelovige. In die zin begint het christendom, inderdaad, iedere keer weer opnieuw.